

DOSYA | MAKALE

Teorik, pratik, aleni ya da gizli... Sekülerleşmenin 50 tonu

ENİS DOKO

“

Globalleşmeyle sadece fikirler çatışması gerçekleşmedi. Aynı zamanda farklı yaşam tarzları da karşı karşıya geldi. Güç ve para insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar insanlara imkânlar ve dünyevi hazlar vad edebiliyor. Bu yaşam tarzlarının çekiciliği her türlü sekülerleşmeyi güçlendirdi.

DİN GÖRÜNÜRDE HAYATLARINDA MERKEZİ BİR ROL OYNASA DA, KARAKTERLERİNİ İNŞA EDEN ŞEY DEĞİLDİR

DOSYA

Toplumda belli kesimlerin, özellikle de bazı gençlerin dinden uzaklaştığı söylemi gittikçe yayılmaya başladı. Bu genelde sekülerleşme tabiriyle ifade ediliyor. Bu terim farklı anlamlarda kullanılsa da ben sekülerleşmeyi kişinin ahiret odaklı bir yaşam ile dinî değerlerden uzaklaşıp, dünya hayatına ve dünyevi zevklere odaklanmasını ifade etmek için kullanacağım.

Bu yazıda gençlerle zaman geçirip onları dinleyen, kendisi de hayatının bir kısmında dinî değerlerin hakikati konusunda şüpheye düşmüş bir akademisyen olarak sekülerleşmenin nedenleriyle ilgili kanaatlerimi paylaşmaya çalışacağım. Bu noktada iki uyarıda bulunmam önemli. Böylesine geniş çaplı bir olguda bilimsel seviyede fikir beyan etmek için ciddi bir saha çalışması gerekiyor, ben böylesi verilere sahip değilim. Dolayısıyla bunlar kişisel değerlendirmelerim. İkincisi bu tarz büyük çaplı fenomenlerin birden fazla nedenleri olur, benim burada ortaya koyacağım, bana göre en merkezi neden olan globalleşme olacaktır. Ancak elbette bu tek başına bu sosyal olgunun açıklaması olamaz.

Sekülerleşme keskin bir sınırla ifade edilemez ve aslında bir spektrumdur. Ancak analizimizi kolaylaştırma açısından birkaç farklı sekülerleşme türüne bakmakta fayda olduğu kanaatindeyim. İlk sekülerleşme türü, teorik sekülerleşmedir. Teorik sekülerleşme, kişinin ateist ya da deist olmasıdır. Ateistler Tanrı'nın varlığını reddederken, deistler Tanrı'nın varlığını kabul ederler ama O'nun herhangi bir din göndermediğini savunurlar.

Pratik sekülerleşme ise, teorik olarak dinî inancı kabul edip dünyevileşen insanları içerir. Bu kişiler, dinle teorik anlamda bir kopuş yaşamasalar da dinî inançlarının gerektirimlerini hayatlarına yansıtımazlar. Pratik sekülerleşme çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bir pratik sekülerleşme türü kişinin namaz, oruç, zekât gibi temel ibadetleri terk etmesiyle açığa çıkar. Buna ben görünür sekülerleşme diyeceğim, zira bu kişilerin sekülerleştiği yakın çevresi tarafından gözlemlenebilir.

Gizli sekülerleşme

Diğer ve belki de daha ilginç sekülerleşme biçimi, gizli sekülerleşme diye isimlendireceğim sekülerleşme türleridir. Bu sosyolojik gruptaki insanlar teorik olarak Müslümandırlar ve ibadetleri yerine getirirler. Ancak İslam'ın faziletlerini hayatlarına yansıtmakta zorluk çekerler. Din görünürde hayatlarında çok merkezi bir rol oynasa da, karakterlerini inşa eden şey değildir. Kişilikleri para ya da dünyevi güç gibi din dışı faktörler tarafından inşa edilir.

Zaman zaman gündeme gelen sapkın dinî gruplar, dini savunmak için kaba saba dil kullanan, vergi kaçırma gibi suçları çeşitli gerekçelerle temellendiren kişiler bu gizli sekülerleşme kampındadırlar. Bu üçüncü grup ilginçtir, çünkü çoğu zaman sekülerleştiklerinin farkında değildirler ve dışardan da böyle algılanmazlar. Hatta karakterlerindeki bu dünyevileşmeyi örtmek için çoğu zaman ortalama bir dindardan daha dindar görünme çabasına girme ihtiyacı hissettikleri için tam tersi ortalama üstü dindarlar olarak bile algılanabilirler. DAES'in cariye

gibi şehvani bir yöntemle asker devşirmesi, gizli sekülerleşmenin bir yansımasıdır. Karakteri inşa eden ana unsur para ya da dünyevi güçler olunca, bazen bu bireyler tarafından din para/güce götürmede bir araç hâline bile dönüştürülebilir.

Analize geçmeden önce Türkiye'de genelde gözden kaçırılan bir detaya dikkat çekmek istiyorum. Bir proje kapsamında Kuzey Afrika'daki ülkeleri gezme ve oralarda uzun süre kalma fırsatım oldu. Orada üniversite-deki akademisyen ve gençlerle yaptığım sohbetler sekülerleşme fenomeninin Türkiye'ye özgü olmayıp tüm İslam dünyasını etkisi altına aldığını fark etmemi sağladı. Dolayısıyla sadece Türkiye'ye odaklanan sosyolojik analizler bu fenomenin tamamen anlaşılmasını sağlayamaz.

Din adamlarının dili

İslam medeniyetinin en güçlü yönlerinden biri çok kültürlü ortamlarda ortaya çıkıp gelişen bir medeniyet olmasıydı. Yahudiler, Hristiyanlar, Mecusiler, Hindular, Budistler gibi çok farklı inanç gruplarıyla karşılaşmış ve onlarla bir arada yaşayabilmişler. İslam medeniyeti Mekke, Medine, Bağdat, Basra, İstanbul, Kurtuba gibi büyük şehirlerde doğdu ve gelişti. Bu yönüyle entelektüellerin dini olan İslam, İhna ile takipçi kazanmıştı. Ancak günümüzde Müslümanların önemli bir yüzdesi bu özelliği kaybetti. Bu kaybın tam da globalleşme çağında gerçekleşmesi ise zannımca sekülerleşmeye yol açan ana faktörlerden biri oldu. Müslümanlar şehirlerden çok kırsal temsilcileri, çok kültürlü ortamlarda yaşayan kişilerden çok gettolaşmış bireyler görüntüsü oluşturmaya başladı.

İLAHİYAT EĞİTİMİNE BİLİM DERSLERİ EKLENMELİ, OLUŞAN YENİ BİR KELÂM LİTERATÜRÜ DİN EĞİTİMİNE GİRİLMELİ. DİN EĞİTİMİ GENÇLERİN ZİHNİNDEKİ SORULARA CEVAP VERCEK, ZİHNİN BÖLÜNME-SİNE ENGEL OLACAK ŞEKİLDE TASARLANMALI.

Zaman zaman gündeme gelen sapkın dinî grupların, dinî savunmak için kaba saba dil kullanan, vergi kaçırma gibi suçları çeşitli gerekçelerle temellendiren kişiler bu gizli sekülerleşme kampındadırlar.

ZAMAN ZAMAN GÜNDEME GELEN SAPKIN DİNİ GRUPLAR, DİNİ SAVUNMAK İÇİN KABA SABA DİL KULLANAN, VERGİ KAÇIRMA GİBİ SUÇLARI ÇEŞİTLİ GEREKÇELERLE TEMELLENDİREN KİŞİLER BU GİZLİ SEKÜLERLEŞME KAMPINDADIRLAR.

Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar ve fikirler tarihte hiç olmadığı kadar birbirine bağlandılar. Dünyanın öteki ucundaki bir fikir ya da dinî hareket kolaylıkla Türkiye'ye ulaşabiliyor. Alternatif fikirlerle karşılaşan gençler bu fikirlerden hem zihinsel hem de duygusal olarak etkilenebiliyorlar. Önce zihinsel etkileşimi ele alalım. Ben İslam'ın tüm bu fikirlerle başa çıkabileceği, onlara üstünlüğünü akli çerçevede gösterebileceği kanaatindeyim. Ancak ne yazık ki bunu gençlere yansıtmakta başarılı değiliz.

Bunun birkaç nedeni var. Birincisi bununla uğraşan Kelâm ilmi din eğitiminde önemli rol oynamıyor. İkincisi Kelâm eğitiminde bundan en az 5 asır önce yazılan eserler kullanılıyor, oysa günümüz gençleri o asırda olmayan çok sayıda farklı fikirlerle karşılaşılıyor. Üçüncüsü, din adamlarımızın kullandığı dil gençler tarafından anlaşılamiyor. Bunda hem terminolojinin gündelik dile uzaklığı hem de anlatımların soyutluğu büyük etken.

Buna karşın ise bazı yeni ateistler, New Age'çiler, misyonerler çağdaş, bilimsel ve sempatik bir dil kullanılarak gençleri etkisi altına alabiliyorlar. Gençler bu fikirlerle bireysel bir şekilde, el yordamı ve kişisel çabayla hesaplaşabiliyorlar. Benim kişisel inanç hikâyem de böyle. Farklı

fikirler beni agnostik yaptı ve tekrar dine dönüşüm kişisel çabayla oldu. Bu alanda akademik kariyer yapmamda bu boşluğu doğrudan hissetmiş olmamın etkisi büyüktür.

Bilim din eğitiminin bir parçası değil

Çoğu Müslüman grup bu fikirlerle yüzleşmeye hazırlik yapmak yerine gençleri izole ederek bu fikirlerle karşılaşmalarını engel olmaya çalışıyor. Ancak 21'inci yüzyılda gettolaşma mümkün olmadığı gibi bu izolasyon yaklaşımı ikinci etkileşim türü olan duygusal etkileşimi olumsuz etkiliyor. Gettolaşma taraftarı olan gruplar, genelde diğer din ve görüşleri ötekileştirir ya da dehumanize eder, dolayısıyla takipçiler diğer görüşlerin mensuplarından nefret ederler. Ancak dehumanize ettiğiniz bir kişiyle karşılaştığımızda, o kişinin insan olduğunu, duygularını, ümitlerini olduğunu, sevdiğini, ahlaklı olabildiğini fark ettiğinizde bu sizde duygusal manada yıkıcı bir etki yaratabilir.

Dahası dehumanizasyon sürecinde karşıt gruplara karşı kullanılan kötü dil nihayetinde sadece bu kişilere değil, savundukları fikirlere de sempati oluşmasına yol açabiliyor. Kaş yapmak yerine göz çıkarılıyor. Bu yaklaşım ayrıca Müslüman gençlerin özgüvenini de yıkıyor,

zira İslam'ın bu görüşlerle bir arada olamayacağı, yüzleşemeyeceği gibi kanaatime hatalı bir kanı oluşturuluyor.

İyi liselerde ve üniversitelerde okuyan Müslüman gençlerin sıkıntı çektiği konulardan biri de din-bilim birlikteliğini bir arada götürebilmek. Akademik kariyerini bu alanda inşa eden bir akademisyen olarak İslam'ın bilimle uyumlu din olduğu, hiçbir sorunu olmadığını düşünüyorum. Ancak Müslümanlar olarak bunu gençlere yansıtmakta yine ciddi sorun yaşıyoruz. Din adamlarının büyük çoğunluğunun ne yazık ki bilim okur-yazarlığı çok düşük, çünkü bilim din eğitiminin bir parçası değil.

Oysa geçmişte fizik ile teoloji/kelâm içi içeydi. Dakiku'l-Kelâm olarak bilinen Kelâm'ın alt dalı fizikti. Din eğitiminde kullanılan kaynaklar yüzyıllar öncesine ait olunca, ortaya konan doğa tasviri de günümüz dünyasından çok uzak oluyor. Bu hocalarımız teorik olarak din ile bilimin gelişmediğini söyleseler de gençlerin üniversitede öğrendikleri bilimsel teorileri bir çırpıda dinle geliştirdiği iddiasıyla reddedebiliyorlar. Bu da bu teorileri benimseyen gençlerin dinden uzaklaşmasına yol açabiliyor. Gençlerin sloanlara karnı tok, onların zihninde biyolojiden, nörolojiden, kozmolojiden nokta sorular var ve bu kuramların

D O S Y A

dayandı? temelleri bilmeden reddetmek ciddi sorunlara yol açabiliyor.

Hazzcılık güçleniyor

Globalleşmeyle sadece fikirler çatışması gerçekleşmedi. Aynı zamanda farklı yaşam tarzları da karşı karşıya geldi. Güç ve para insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar insanlara imkânlar ve dünyevi hazlar vadabiliyor. Bu yaşam tarzlarının çekiciliği de ele aldığımız her türlü sekülerleşmeyi güçlendirdi. Bilşsel bilimlerde yemleme etkisi olarak bilinen bir etki vardır. Yemleme etkisi çözüntü, ses gibi uyarıcıların kişinin davranışlarına etki etmesine verilen isimdir. Etki otomatik ve bilinç dışıdır. Özellikle para ve zenginlikle ilgili görsel ve kelimelerle para konuşan bir çevre ile etkileşim hâlinde olmanın kişinin davranışlarını ciddi anlamda etkilediğini gösteren çalışmalar mevcut.

Parayla yemlenen bireyler daha bağımsız, tutumlu, bencil ve ben-merkezci olurlar. Farkında olmadan gerçekleşen bu değişim en bariz şekilde yukarıda gizli sekülerleşme dediğimiz olguya yol açmaya başlıyor. Ben-merkezci anlayış aynı zamanda kendi gruplarını İslâm'ın tek temsilcisi, kurtuluşun tek yolu olarak görmeye de yol açabiliyor. Çünkü bencilik sadece bireye değil, kendi temsil ettikleri gruba da yansıyor. Bu da İslâm içi çatışmalara ve bu yolla insanların dinden uzaklaşmasına yol açabiliyor.

Çağımızdaki bu artan bolluk ve konfor, hazzcılığın özellikle genç nesilde güçlenmesine neden oldu. Gençler konforlarına, özgürlüklerine çok düşkünler. Eğlenceli zaman geçirme peşindedir. Bu özellikle maddî durumu

iyi olan ailelerde daha belirgin... Bilşsel bilimler açısından bu da anlaşılır bir durum, rahat içinde büyüyen bir genç bilşsel rahatlık durumundadır ve Kahneman'ın "sistem 1" dediği sezgilerin hüküm sürdüğü bir yaşam tarzını tercih eder.

İbadet etmenin böylesi bilşsel rahatlık durumundaki bir gence zor gelmesi pratik sekülerleşmeye yol açtığı gibi çok sayıda hazları besleyen haramlar da hayatın parçası olabiliyor. Bununla mücadele etmek için uygulanan yöntemlerden biri gençleri ibadete zorlamak. Bu bazen işe yarasa da bazen kişileri din ve dünya arasında tercihe zorlayabiliyor. Bunun yol açtığı bilşsel çelişki durumu kişiyi teorik seküler hâle getirip dini tamamen reddetmesine yol açabiliyor. Ben bu yaklaşımın yanlış olduğunu kanaatindeyim.

Eğlence insanı bir ihtiyaçtır

İbadetler bizim imanımızın sonucu olmalıdır, bu yüzden asli olan gençlerin imanı tereddütlerine cevap bulup, bu konuda farkındalık yaratmaktır. Ben gençlerin eğlence hakkına saygı duymamız ve hatta onlara hazzcılığın güçlendirmeyecek, manevî olarak da besleyecek kaliteli eğlence alternatifleri sunmamız gerektiğini düşünüyorum. Kanaatimce biz sanat alanında da geçmişe ve teklide takıldık. Ancak sanat statik olmaz. Mutlaka çağı yakalamalı, çağını anlatmalı ve tabii ki tanım gereği teklif etmemelidir. Estetik ve eğlence ihtiyacı doğal insanı bir ihtiyaçtır, biz bunu sunamazsak gençlerin seküler kaynaklardan beslenmelerine şaşırılmamız gerekir.

Globalleşmenin sekülerleşme üstüne etkileri konusunda daha söylenecek çok şey var ama

GİZLİ SEKÜLERLEŞME İLGİNÇTİR, ÇÜNKÜ MENSUPLARI ÇOĞU ZAMAN SEKÜLERLEŞTİKLERİNİN FARKINDA DEĞİLDİR. HATTAKARAKTERLERİNDEKİ BUDÜNYEVİLEŞMEYİ ÖRTMEK İÇİN ÇOĞU ZAMAN ORTALAMA BİR DİNDARDAN DAHA DİN-DAR GÖRÜNME ÇABASINA GİRERLER.

yerimiz sınırlı. Şu ana kadar paylaştığım analiz ne yapılmışla ilgili bize önemli ipuçları veriyor. Entelektüel boyutta modern bilimle olumlu ilişki kuracak, günümüz gençlerinin anlayacağı dili kullanacak, çağdaş sorunlara değinecek, en yeni düşünce araçlarını kullanacak bir Kelâm kurmaya ihtiyacımız var. İstiklal şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un deyişi ile: "Yedi yüz yıllık eserlerle bu dînin hâlâ ihtiyacâtını kâbil mi telâfi? Aslâ. Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı".

Bu konuda akademik çalışmalar güçlendirilmeli, ilahiyat eğitimi bilim dersleri eklenmeli, oluşan yeni bir Kelâm literatürü din eğitimine getirilmeli. Din eğitimi gençlerin zihnindeki sorulara cevap verecek, zihin bölünmesine engel olacak şekilde tasarlanmalı. Türkiye'nin bu konuda İslâm dünyasına öncü olacak imkân ve koşulları var, bunları iyi değerlendirmeliyiz.

Müslümanların sanatı daha ciddiye alması ve etkin kullanması diğer önemli bir ihtiyaç. Sanatı yapmış olmak ya da bir geleneği yaşatmak için değil, çağın insanına yönelik, onda hem estetik hem de manevî duyuşları uyandırmak için yapmalıyız. Son olarak da İslâm ahlak ve faziletlerini hayatımıza yansıtmalı, para ve güç merkezli konuşmaları, hedefleri azaltmalıyız. Gençliğimizin zihnini bunları merkeze alarak inşa etmemeliyiz. Buradaki yenilik çağrısı dinde bir reform çağrısı değildir. Dinî kaynakları güncelleme değil, Kuran'ın yönelttiği evrene bakmaya devam etme ve dilimizi güncelleme çağrısıdır. Geleneğimizdeki global dünyada yaşayan Müslüman medeniyetini yeniden canlandırma çağrısıdır.